
Безпечна освіта – новий напрям у підготовці педагогів

Любов Покроєва

Сучасні умови розвитку українського суспільства характеризуються виникненням загроз воєнного стану, погіршенням екології, соціальними протиріччями, суттєвими змінами у техногенній сфері, збільшенням кількості факторів, здатних викликати надзвичайні і небезпечні ситуації для життя людини, зростанням імовірності виникнення терористичних актів, соціальних хвороб та залежностей, незадовільним станом дитячого травматизму, тому проблеми безпеки життєдіяльності сьогодення та створення безпечного освітнього середовища набувають особливої актуальності. Як виклик на означені загрози виникає необхідність попередження небезпек та вироблення стратегій дій у надзвичайних ситуаціях. В умовах повномасштабної агресії росії й уведення воєнного стану на території областей України, зокрема Харківської, сучасна освіта зіштовхнулася із рядом проблем. Більшість керівників закладів освіти постали перед викликом спроможності закладів освіти (ЗО) організувати безпечно й підтримуюче освітнє середовище для навчання й розвитку учнів.

Досягнення належного рівня безпеки життєдіяльності суспільства можливе тільки за умови високої культури та обізнаності всього населення держави. Про прагнення нашої країни досягти належного рівня безпеки свідчить підтримка Концепції ООН про сталий людський розвиток як програму дії на XXI століття, у якій пріоритет надається розвитку безпеки кожної людини. Важливість безпеки життєдіяльності закріплено у таких державних документах, як Конституція України, Кодекс цивільного захисту України, Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі», Концепції «Безпека життя і діяльності людини» та «Безпечна і дружня до дитини школа» й інших.

У багатьох громадах заклади освіти стали своєрідними осередками, що об'єднують як місцевих учнів/студентів і вчителів/викладачів, так і тих, які вимушені були покинути свої домівки та тимчасово переїхати в іншу місцевість. Є й чимало прикладів, коли освітні осередки перетворилися на центри надання гуманітарної допомоги та розміщення сімей, які втратили домівки. На жаль, частина закладів освіти Харківської області зруйнована або пошкоджена. Деякі заклади освіти поки що знаходяться на територіях, тимчасово окупованих ворогом.

Міністерством освіти й науки України розроблені рекомендації щодо створення та забезпечення функціонування класів безпеки, якими передбачено організацію укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти (додаток до листа ДСНС від 14.06.2022), Державною службою якості освіти спільно з експертами підготовлено ініціативи “Система забезпечення якості освіти”, яка впроваджується в межах проекту “Супровід урядових реформ в Україні” (SURGe), що реалізується компанією Alinea International за кошти Уряду Канади та на вимогу часу щодо створення безпечних умов перебування учасників освітнього процесу у закладах освіти.

Отже, створення безпечного освітнього середовища в закладах освіти нині є одним із головних пріоритетів держави в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні та в післявоєнний час.

Організація діяльності закладів освіти в умовах війни та в післявоєнний час потребує від педагогічних колективів особливої відповідальності, працездатності, наполегливості, єдності, відкритості та підтримки. Тому одним із пріоритетних завдань керівників і педагогів закладів освіти в таких складних умовах є зміцнення суб'єктності учасників освітнього процесу, вибудовування горизонтальних зв'язків управління в освітній організації, коли кожен і кожна знає, за що несе відповідальність, а також приймає самостійні рішення в межах повноважень та відповідальності.

Одним із основних завдань освіти визначено збереження життя і здоров'я учасників освітнього процесу, формування в дітей культури безпечної поведінки.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про повну загальну середню освіту» *«безпечне освітнє середовище – сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин».*

У Професійних стандартах: «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти», затверджених наказом Міністерства економіки України від 17.09.2021 року № 568-21 / «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти» затвердженого наказом Міністерства економіки України від 28.09.2021 року № 620-21 / за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», затвердженого наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 року № 2736-20 / «Вихователь закладу дошкільної освіти», затвердженого наказом Міністерства економіки України від 19.10.2021 року № 755-21 / «Практичний психолог закладу освіти», затвердженого наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 24.11.2020 року № 2425 виокремлено трудову функцію: «Участь в організації безпечного та здорового освітнього середовища» / «організація або участь у створенні, підтримці та розвитку здорового, безпечного, розвивального, інклюзивного освітнього середовища».

Ці фактори зумовили розробку у 2023 році фахівцями Харківської академії неперервної освіти *регіонального відкритого освітнього проекту «Створення сприятливих умов для організації безпечного освітнього процесу в закладах освіти Харківської області».*

Мета проекту – посилення спроможності закладів освіти створювати безпечне, підтримуюче освітнє середовище для навчання й розвитку дітей у складних умовах.

Досягнення мети передбачає виконання таких завдань:

- розробити і впровадити стратегію підготовки керівників та педагогічних працівників щодо організації безпечного підтримуючого освітнього процесу в закладах освіти;
- підготувати та впровадити тематичні освітні програми підвищення кваліфікації керівників та педагогічних працівників ЗЗСО (курси, спецкурси, пролонговані методичні заходи), що спрямовані на формування знань про безпечне освітнє середовище, правил пожежної, мінної безпеки та цивільного захисту тощо, також на формування в учнів здоров'язбережувальних компетентностей;
- розробити методичні рекомендації щодо створення безпечного освітнього середовища на базі закладів загальної середньої освіти (з різних напрямів);
- уточнити та науково обґрунтувати критерії оцінки рівнів готовності суб'єктів освітньої діяльності до створення безпечного освітнього середовища на базі закладів загальної середньої освіти і дібрати відповідний діагностувальний інструментарій;
- розробити та запровадити блог для керівників та педагогічних працівників з питань створення безпечного освітнього середовища на базі закладів загальної середньої освіти; забезпечити його наповнення актуальним контентом.

Практична спрямованість та успішна реалізація проекту забезпечуються такими засобами:

- розроблення й упровадження стратегії підготовки керівників та педагогічних працівників щодо організації безпечного підтримуючого освітнього процесу в закладі освіти;
- підготовки та апробування освітніх програм підвищення кваліфікації керівників, педагогів (курси, спецкурси, пролонговані методичні заходи), методичних рекомендацій щодо створення безпечного освітнього середовища на базі закладів загальної середньої освіти;
- розроблення та запровадження блогу для керівників та педагогічних працівників з питань створення безпечного освітнього середовища на базі закладів загальної середньої освіти; забезпечення його наповнення актуальним контентом.
- упровадження організаційної та науково-методичної підтримки розвитку професійних компетентностей керівників та педагогічних працівників Харківської області на базі Центру професійного розвитку працівників освіти КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» відповідно до концепції НУШ.

Науково-педагогічні принципи, на засадах яких буде здійснюватися робота за проектом, узгоджуються із загальними педагогічними принципами: дитиноцентризму, гуманізації та демократизації, цілісності та системності, наступності й неперервності, інтеграції науки і практики, інноваційності.

Заклади освіти Харківської області є учасниками всеукраїнського інноваційного освітнього проекту «Про.Спільноти: безпечне та сприятливе середовище для навчання дітей», започаткованого Громадською організацією «Центр Інноваційної Освіти «Про Світ».

Очікувані результати. Створення обласної регіональної мережі закладів освіти Харківської області, де, завдяки цілеспрямованій підготовці керівників і педагогічних працівників, будуть швидко укладено сприятливі умови для організації безпечного освітнього процесу у воєнний і післявоєнний часи.

Найбільш результативне вирішення проблеми безпечної життєдіяльності досягається через освіту, яка має забезпечити формування у дітей та молоді нового мислення, усвідомленого розуміння необхідності дотримуватися як особистої безпеки, так і безпеки в суспільстві.

Одним з основних завдань збереження життя і здоров'я учасників освітнього процесу є формування у кожного з них *культури безпечної поведінки*. Зараз на освітянському фронті цьому питанню приділяється значна увага: створені та впроваджуються проєкти «Безпечне освітнє середовище у школі», «Шкільний офіцер поліції», «Вихователь безпеки» та ін. Активно запускається проєкт Міністерства освіти і науки України, ухвалений розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до плану основних заходів цивільного захисту на 2022 рік» щодо відкриття класів безпеки, метою яких є на посилення профілактичної роботи з питань безпеки життєдіяльності здобувачів освіти, формування в учнів здоров'язбережувальних компетентностей, отримання знань щодо правил пожежної, мінної безпеки та цивільного захисту, розуміння алгоритму дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій, формування вмінь надання домедичної допомоги. Також посилено безпекоорієнтований компонент в навчальних предметах та на рівні виховної роботи.

Формування безпечного і здорового освітнього середовища вимагає вирішення низки проблем, зокрема, пов'язаних із фізичним, психологічним насильством та булінгом (цькуванням), безвідповідальним використанням інтернету, недостатньою готовністю педагогічних працівників запобігати та протидіяти насильству (*булінгу, мобінгу*) серед учасників освітнього процесу, непопулярністю серед дітей та підлітків культури здорового харчування, малорухливим способом життя, необхідністю належного медичного забезпечення в закладах освіти. Важливим питанням є розробка системного підходу до формування культури здорового та безпечного способу життя у суспільстві, налагодження співпраці різних соціальних інституцій у розв'язанні зазначених проблем.

Нагадаю, що у 2020 році була розроблена та схвалена «Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі». В документі зазначено, що формування безпечного та здорового освітнього середовища сприятиме кращій реалізації інтелектуального, фізичного, соціального та емоційного розвитку учнів, їх потенціалу, а також матиме позитивний вплив на стан громадського здоров'я, економіки та демографії в цілому в Україні. Загальновизнаним є положення про визначальну роль впливу особистості вчителя на дитину, в тому числі і з питань формування у здобувачів освіти вмінь та навичок особистої безпеки, відповідних ціннісних орієнтацій та виховання стійкої громадянської позиції й відповідальності. Це вимагає готовності керівників та педагогів до створення в закладах освіти ефективної системи якісного навчання учнів безпечній поведінці.

Важливо зазначити, що значну роль у формуванні культури безпеки керівних кадрів та педагогічних працівників закладів освіти посідають заклади системи післядипломної педагогічної освіти, саме тому стратегічним вектором діяльності Харківської академії неперервної освіти є не тільки фахове підвищення кваліфікації керівників та педагогів Харківщини, а й їхнє професійне вдосконалення у сфері

створення безпечного освітнього середовища та формування культури безпеки дітей.

Зараз учні та педагогічні працівники потребують такого стану освітнього середовища, в якому вони відчуватимуть фізичну, психологічну, інформаційну та соціальну безпеку, комфорт і благополуччя, а батьки учасників освітнього процесу мають відчувати безпеку та захищеність, відправляючи дитину до закладу освіти при очному навчанні.

Узагальненню досвіду створення безпечного освітнього середовища як загальнонаукової проблеми так і на рівні закладів освіти різних типів, реалізації потужного здоров'язбереженого потенціалу нової української школи в сучасних умовах та протидії негативному інформаційному тиску присвячено цей черговий тематичний випуск науково-методичного журналу «Джерело освітніх інновацій».

Перший розділ випуску окреслює наукові, концептуальні та нормативні основи створення безпечного освітнього середовища, в тому числі у контексті інклюзивної освіти й освіти для сталого розвитку, та формування культури безпеки учнів, розкриває принципи та структурні компоненти безпечного освітнього середовища й розвиток відповідних компетентностей педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти, містить елементи єдиної системи безпеки та напрями просвітницько-профілактичної діяльності з питань безпеки.

Другий розділ розкриває технічні та технологічні вимоги функціонування безпечного освітнього середовища в умовах воєнного часу, висвітлює практику створення системи управління охороною праці в закладах освіти, надання домедичної допомоги постраждалим під час воєнного стану, окреслює актуальну проблематику мінної безпеки, організації укриттів та формування профілактичного простору в класах безпеки.

Третій розділ окреслює важливість цифрової грамотності педагогів, їхнього рівня інформаційної компетентності, питання формування відкритого й безпечного інформаційно-цифровий простору закладу освіти, відповідальної поведінки підлітків у соціальних мережах.

Четвертий розділ розкриває ключові аспекти психологічної безпеки освітнього середовища, а саме: психічного здоров'я, протидії стресу та дезінформації, алгоритми допомоги при складній ситуації, профілактики булінгу та мобінгу, професійного вигорання педагогічних працівників, формування стресостійкості педагогів та батьків дітей з особливими освітніми потребами.

П'ятий розділ висвітлює практичний досвід створення безпечного освітнього середовища в закладах освіти різних типів

Отже, єдина суспільна й освітянська проблема, спільна мета та загальна потреба у безпеці, об'єднали у створенні даного видання освітян-управлінців, науковців та практиків, фахівців Державної служби з надзвичайних ситуацій й навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Харківської області, педагогічних працівників закладів дошкільної, позашкільної, загальної середньої та вищої освіти.

Матеріали запропонованого випуску, що розкривають сутність підготовки педагогічних працівників закладів освіти до діяльності щодо створення безпечного освітнього середовища в закладах освіти, формування культури безпеки, здорового способу життя та інформаційної безпеки, стануть у пригоді керівникам, педагогам і вихователям в організації відповідної роботи.